

# Problemele de bază și periodizarea istoriei minorității maghiare din România\*

Bárdi NÁNDOR\*

## Abstract

### Basic Questions and Periodization of the History of the Hungarian Minority in Romania (1918-1989)

*The Hungarian minority in Romania was created by a political decision as a forced minority, and became a natural community in a century. Between the two world wars and after 1989 it can be described as an independent community. In the state socialist era certain interests could have been pursued only through the Hungarian policy of the party state, therefore, independent minority policy did not exist then. In the interwar period in Romania Hungarians were considered a national minority, which belonged to another nation and lived beside the majority people of Romania. After 1944 they were considered as an ethnic group, which term did not imply them belonging to another nation, and nor did it refer to the demographic and power asynchron (minority). According to the ethnopolitical concept at that time, ensuring the use of language was enough to preserve identity, and the Hungarian language institutions had to serve the socialist transformation of society (Hungarian Popular Union, Bolyai University, Hungarian Autonomous Territory, Council of Hungarian Workers). From the mid-1980s the category of ethnic group was replaced by the term of Hungarian speaking Romanian workers, which neglected the ethnocultural differences in terms of socialist homogenization.*

**Keywords:** *Hungarians living in Romania, ethnic policy, minority history, Hungarian Autonomous Territory*

Scopul acestui studiu constă în sintetizarea problemelor majore – din ultimii douăzeci de ani – ale istoriografiei minorității maghiare din România, referitoare la periodizarea acesteia.

Relațiile Ungariei cu naționalitățile și națiunile vecine din Bazinul Carpatic, de două secole încoace, nu sunt altceva, decât *istoria constituirii paralele a unor națiuni*. Începând din 1918, minoritățile maghiare din Europa Centrală, care până la aceea dată au făcut parte din procesul de construire a națiunii maghiare, au fost

---

\* Studiul face parte din proiectul OTKA, nr. 109173.

\* Hungarian Academy of Sciences. Centre for Social Sciences, Institute for Minority Studies, Budapest, Hungary (bardinandor@gmail.com).

prinse în mijlocul acestor mișcări febrile de constituire de state și națiuni. Deoarece comunitățile minorităților maghiare se formau pe baza unor criterii de apartenență națională comună, *elitele* minoritare au devenit *factori de închegare ale naționalității minoritare*. De aici decurge situația în care aceste minorități maghiare din România, Slovacia, Serbia și Ucraina, fac parte din sistemul politic al țării respective în calitatea lor de comunități politice, dar nu și din națiunea politică (de ex. nu și din comunitatea politică națională, adică din națiunea română).<sup>1</sup> Nici nu puteau deveni, deoarece procesul de constituire al națiunilor vecine s-a desfășurat în dezavantajul și în contra pozițiilor sociale, economice ale acestor minorități. Politica națională a țărilor vecine față de minoritatea maghiară a fost determinată de tendințele de omogenizare, caracteristice pentru perioada socialismului de partid-stat, iar începând din anii '70, bazată pe acest proces de omogenizare – pusă în slujba legitimizării puterii – aceasta a devenit parte determinantă a retoricii și demagogiei naționaliste.

Imaginea istorică a noastră, a maghiarilor, despre funcționarea acestor comunități minoritare, se bazează pe percepția că aceste comunități sunt constituite ca urmare a activizării unor reflexe de supraviețuire, forme de autoapărare, declanșate ca răspuns la provocările statelor naționale. Consecințe ale hotărârilor de la Trianon, aceste *comunități constituite forțat*, au devenit în decurs de o generație, *comunități regionale ale unui destin asumat în comun*.<sup>2</sup> Elita minoritară este cea care asigură cadrul social și argumentele teoretice pentru formarea și asumarea acestor spații de viață comună, acestei conștiințe comunitare. Ea definește conștiința și sentimentul de a fi: „noi”. Punct cheie în acest proces de autodefinire este faptul, că în aceste regiuni, comunitățile minorităților maghiare sunt *pământene, strămoșești*. Ca atare, doresc în mod cât se poate de conștient, prezervarea spațiului lor vital. Iar „acomodarea” lor depinde tocmai de gradul în care se pot simți acasă în locurile lor de baștină. Conceptul lor de patrie – spre deosebire de cel al majoritarilor care se leagă de o țară și de o comunitate politică – este bazat în primul rând pe locul lor de baștină (de regiunea în care s-au născut), chiar dacă sunt legați în cât se poate de diverse grade și moduri de țara mamă, de întreaga lor comunitate etnoculturală, și, de asemenea, de statul al cărui cetățeni sunt.<sup>3</sup>

<sup>1</sup> Vezi aceste considerațiuni expuse mai pe larg: Bárdi Nándor, *Nép, nemzet, szuverenitás*, [Popor, națiune, suveranitate] *Fundamentum* 2 (2006), 81-89.

<sup>2</sup> Szarka László, „Kényszerközösségek és védtelen védhatalom. A Trianoni békeszerződés és a kisebbségek,” [Comunități forțate și un patronaj neputincios. Pacea de la Trianon și minoritățile] in Glatz Ferenc (ed.), *Magyarország és a magyar kisebbségek* [Ungaria și minoritățile maghiare] (Budapest: MTA, 2002), 17-30; Szarka László, „Egy évszázad kisebbségben,” [În minoritate, timp de un secol] *Korunk* 4 (2010), 59-76.

<sup>3</sup> Poate ar fi mai corect să vorbim de statul natal, deoarece aproape 1 milion de maghiari cu dublă cetățenie trăiesc în statele vecine cu Ungaria. Despre conceptul de patrie al maghiarilor care trăiesc în afara granițelor Ungariei, vezi Papp Z. Attila, „Kisebbségi identitáskonstrukciók a kettős állampolgárság által,” [Construcții identitare minoritare, generate de cetățenia dublă] *Regio* 2 (2014), 118-155.

În perioada interbelică, opunându-se tendințelor omogenizatoare ale statului național, reprezentanții comunității maghiare, au identificat minoritatea maghiară din România prin conceptul de *minoritate națională*. Cu alte cuvinte, s-au identificat ca parte a unei națiuni, care trăiește într-un alt stat național. Condiția „integrării” acestei comunități politice ar fi fost autoguvernarea comunitară sau, cel puțin, eliminarea discriminărilor (lingvistice, economice, instituționale) față de ea. Societatea majoritară însă, cataloga minoritatea maghiară din România ca fiind o *rămășiță a Ungariei istorice*; o privea ca pe o *minoritate (reziduu nedorit și amenințător) a imperiului*. Ca atare, autoorganizarea, apărarea pozițiilor, legăturile sale cu țara mamă, toate acestea, pentru majoritari, invocau imaginea Ungariei și implicau probleme de securitate internă. Deci, dacă am caracteriza minoritatea maghiară din România din perioada respectivă, am vorbi despre o *comunitate pământeană străbună, care reclama un statut de minoritate națională*, în timp ce statul în care locuia, o trata ca pe o *minoritate imperială*; iar străduințele sale de a-și salvarda moștenirea și de a se autoorganiza erau – pe cale de consecință – privite ca o *problemă de securitate internă*. În esență, după cel de-al Doilea Război Mondial, acest model s-a menținut – cu variațiile de rigoare – iar despre acestea vom vorbi în cadrul prezentei încercări de periodizare.

#### **Periodizare din perspectiva istoriei politice<sup>4</sup>**

În perioada interbelică, maghiarii din România erau definiți ca fiind o minoritate națională, urmând ca după 1944, să se vorbească de „naționalitate”, respectiv de „naționalitate conlocuitoare”, iar după 1984, din ce în ce mai des, să se facă vorbire de „oameni ai muncii români, de origine maghiară”.<sup>5</sup> Terminologia folosită corespunde schimbărilor survenite în cadrul relațiilor politice. Conceptul de „minoritate națională” include semnificația conform căreia este vorba de o parte a unei comunități naționale mai mari, și care este un grup minoritar ca atare, distinct, doar în cadrul statului respectiv. Iar noțiunea de „naționalitate” face referire la o entitate diferită de cea națională, neincluzând sensuri referitoare la statutul de

<sup>4</sup> Un studiu pe care se bazează cele afirmate aici: Bárdi Nándor, „Összezárkózás és szétfejlődés. Kisélet a magyar kisebbségek történetének periodizációjára,” [Solidarizare și dezvoltare divergentă. Încercare de periodizare a istoriei minorității maghiare] în Fedinec Csilla (ed.), *Nemzet a társadalomban* [Națiunea în societate] (Budapest: TLA, 2004), 251-274.

<sup>5</sup> Constituția din 1923 recunoștea doar existența unor minorități confesionale, iar cea din 1938, vorbea de minorități rasiale. Cu toate acestea, în vorbirea curentă, atât în română, cât și în maghiară se folosea îndeobște sintagma de minorități naționale. Despre asta vezi Ioan Scurtu, Liviu Boar (coord.) *Minoritățile naționale din România, 1918-1925. Documente* (București: Arhivele Statului din România, 1995), 783; Ioan Scurtu, *Minoritățile naționale din România, 1931-1938. Documente* (București: Arhivele Naționale ale României, 1999), 515; Despre schimbările de după 1944, vezi Vincze Gábor, „A nemzeti kisebbségtől a «magyar nemzetiségű románokig»,” [De la minoritate națională la „români de naționalitate maghiară”] în Bárdi Nándor (ed.), *Források és stratégiák* [Izvoare și strategii] (Csíkszereda: Pro-Print, 1999), 179-180, 217-218.

minoritate, sau la existența unui stat de origine. În fine, denumirea de „om al muncii de limbă maghiară” exprimă doar o diferență de ordin lingvistic.

Dacă facem abstracție de schimbarea puterii, survenită după Primul Război Mondial și de punctul de geneză pe care l-au constituit tratatele de pace, am putea conchide, că în perioada de până în 1990, punctul de cotitură cel mai important în privința problemei naționale s-a înregistrat în anii 1944-1945. Începând cu acești ani, situația minorității maghiare se schimbă radical.

a). În perioada interbelică, Partidul Maghiar din România (Országos Magyar Párt, OMP), își câștigase legitimitatea în ochii electoratului maghiar, prezentându-se la alegerile parlamentare, precum și la cele locale. Această legitimitate îi conferea dreptul de a defini concepțiile și strategia politică privind problema minoritară, precum și calea de urmat în apărarea intereselor specifice. Situația s-a schimbat odată cu dispariția monarhiei constituționale sau, mai precis, odată cu dispariția democrației parlamentare și a statului de drept. Interesele maghiarilor au ajuns să fie reprezentate de organizații (Uniunea Populară Maghiară, Consiliul Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară), înființate de sus, de către conducerea comunistă (reprezentând populația majoritară) din țările respective, și, de asemenea, de anumite persoane sau grupuri de intelectuali, selectați de putere. Aceștia însă nu dispuneau de reprezentativitatea și legitimitatea conferită de alegeri interne, desfășurate în cadrul comunităților lor minoritare. *În această situație, nu mai putem vorbi de o politică minoritară autonomă – ca în cazul perioadei interbelice, sau după 1989 – ci, mai degrabă, de o apărare a intereselor în interiorul cadrului trasat de politica națională generală, elaborată de conducerea comunistă, reprezentanta națiunii majoritare din țara respectivă.* Comunitatea minoritară nu mai putea să-și definească viitorul distinct, specific, nu-și mai putea alege conducătorii și nu mai avea niciun control asupra propriilor sale instituții.

b) Cea de a doua schimbare majoră a survenit odată cu naționalizarea, colectivizarea și *însușirea proprietăților* comunitare și bisericești. Odată cu implementarea acestor măsuri, poziția socială și economică a comunităților maghiare minoritare a fost slăbită în mod considerabil, iar menținerea instituțiilor comunitare a devenit imposibilă.

c) Situația s-a agravat cu atât mai mult, cu cât din Europa Centrală și de Est a dispărut statul de drept; iar ca urmare a tratatelor de pace a fost desființat și forul internațional de apărare al intereselor minorităților, for care mai atrăgea – în perioada interbelică – atenția asupra unor probleme.<sup>6</sup> Faptul că, începând cu sfârșitul anilor '40 și până în 1957, practic nu s-a mai putut călătorii în țările vecine cu un pașaport individual, deci că legăturile minoritarilor maghiari cu Ungaria au

<sup>6</sup> Despre funcționarea acestui for în cadrul Ligii Națiunilor: Zeidler Miklós, „A Nemzetek Szövetsége és a magyar kisebbségi petíciók,” [Liga Națiunilor și plângerile înaintate de minoritatea maghiară] în Bárdi Nándor, Fedinec Csilla (ed.), *Etnopolitika* (Budapest: Teleki László Alapítvány, 2003), 59-83.

fost întrerupte, nu a făcut decât să accelereze dispariția (acțiune pusă la cale intenționat) instituțiilor minoritare și atomizarea colectivităților.<sup>7</sup>

d) Drept urmare a schimbărilor sociale menționate mai sus, *comunitatea maghiară, care până atunci avea o structură socială echilibrată, a devenit mult mai omogenă* pe de o parte, iar pe de altă parte, în comparație cu cel național, *s-a deformat structural*. (Cauza acestei schimbări a fost scăderea numărului maghiarilor cu diplome universitare și funcții de conducere, în timp ce a crescut numărul celor cu școli elementare și al celor angajați în agricultură). Au dispărut din structura socială a maghiarilor din România, marii proprietari de suprafețe agricole, proprietarii de întreprinderi, bancherii, comercianții, întreprinzătorii – practic a dispărut toată marea burghezie. Într-o măsură semnificativă s-a diminuat numărul burgheziei și al micilor meseriași din orașe. Toate acestea se datorează holocaustului, naționalizărilor, politicii de schimbare conștientă a structurii naționale în orașele de frontieră, precum și dispariției gospodăriilor țărănești. În anii '50, a devenit deja generală și tot mai gravă lipsa intelectualilor maghiari. Dincolo de cele menționate, anii '40 au însemnat și o altă schimbare majoră: în urma celui de al doilea dictat de la Viena, o parte din teritoriul locuit de maghiari i-a revenit Ungariei, iar o altă parte nu. În Transilvania de Sud și în Banat, în timpul războiului, numărul și statutul social al maghiarilor a scăzut semnificativ, în timp ce în teritoriile de Nord, revenite Ungariei, conștiința națională a maghiarilor – în special al celor născuți după anii '1910 – s-a accentuat, mai ales datorită învățământului, dar și faptului, că timp de patru-cinci ani, ei au trăit ca majoritari din punct de vedere național.<sup>8</sup>

e) În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, din țările Europei Centrale practic a dispărut evreimea, datorită *holocaustului* și ale valurilor de emigrări care au urmat. O parte a germanilor *s-a refugiat* încă în timpul războiului, altă parte a fost *strămutată* forțat, respectiv „comercializată” de România și stabilită în Germania (Federală). Ca urmare, în această parte a Europei maghiarii au devenit minoritatea națională cu cea mai mare pondere. Firește, din această cauză, s-au situat și în *focarul politicilor naționale majoritare*. Românii au devenit în schimb *minoritatea etnică* cea mai numeroasă.

Cele mai importante date care definesc și circumscriu aria de desfășurare ale acțiunilor politice ale maghiarimii pot fi concentrate în cele care vor urma.

Problema cea mai importantă, care reprezintă cheia înțelegerii situației minoritarilor maghiari din România, a fost generată de faptul că, în timp ce românii

<sup>7</sup> Bencsik Péter, Nagy György, *A magyar úti okmányok története 1945-1989* [Istoria pașapoartelor maghiare] (Budapest: Tipico Design, 2005), 20-26, statistici: 235-238.

<sup>8</sup> În legătură cu aceasta, vezi numerele tematice ale revistei *Limes*: „Észak-Erdély,” [Transilvania de Nord] *Limes* 2 (2006); „Dél-Erdély,” *Limes* 2 (2010). Introducerea în acest număr conține variate puncte de vedere asupra acestei dezvoltări divergente: L. Balogh Béni, „Dél-Erdély – Észak-Erdély. Különbőségek, párhuzamok,” [Transilvania de Sud și Transilvania de Nord. Diferențe și asemănări] *Limes* 2 (2011), 5-10.

s-au instalat la cârma puterii politice și administrative din Transilvania, viața socială, economică și culturală a regiunii a fost dominată de minoritățile conlocuitoare (germană, evreiască, maghiară). Mai mult, românii ardeleni au fost dezavantajați în favoarea elitei (liberale) din București în ocuparea unor funcții, iar reușita încercărilor lor de a câștiga un loc în viața economică – în lipsa capitalului disponibil – depindea tot de capitală. Partidul Național, care îi reprezenta, în încercarea lui de a-și mării influența politică dincolo de Transilvania și de a deveni o forță de importanță națională, a fost nevoit să se unească cu Partidul Țărănesc din Vechiul Regat. Iar viața politică maghiară din Transilvania – prinsă între interesele românilor din București și Ardeal, luptându-se cu antimaghiarismul concurențial al partidelor românești – funcționa mai mult cu scopul de a-și prezerva pozițiile și de a se apăra. Nici administrațiile orașelor nu funcționau corect și democratic, deoarece – dat fiind structura națională a populației citadine – ar fi fost niște foruri de soluționare ale plângerilor minoritare, s-ar fi transformat în baza lor de luptă politică. (În perioada interbelică majoritatea celor care locuiau în marile orașe erau de naționalitate maghiară.)

În intervalul anilor 1940-1944, maghiarii din România au ocupat în rândul minorităților un loc secundar față de germani, care beneficiau de anumite privilegii. Din cauza împărțirii Transilvaniei, viața lor semăna întrucâtva cu cel al ostaticilor, determinată fiind de politica de reciprocitate.<sup>9</sup>

Elita maghiarilor din Transilvania de Nord, trăind acum în Ungaria, încerca concomitent integrarea în sistemul politic respectiv, căuta surse financiare pentru refacerea rămănerii în urmă a regiunii din care făcea parte și prezervarea funcțiilor de decizie în instituțiile ei, înființate în perioada în care erau minoritari. Aveau nevoie de aceste demersuri, cu atât mai mult, cu cât *doreau să joace un rol cât mai însemnat* în realizarea scopului declarat ca obiectiv de importanță națională: *realizarea supremației naționale maghiare în Transilvania*.<sup>10</sup>

Problemele de bază ale perioadei de după cel de-al Doilea Război Mondial, sunt strâns legate de *participarea la edificarea sistemului socialist și de relaționare față de acțiunile de reconstrucție a statului românesc*. După 1944, căutarea de alianțe politice a rămas fără alternative. Partidele politice românești, urmând exemplul celor din Cehoslovacia, căutau să se delimiteze de populația maghiară, socotită

<sup>9</sup> L. Balogh Béni, „A dél-erdélyi magyar kisebbség helyzete (1940-1944),” [Situția minorității maghiare din Transilvania de Sud] in Körmeny Zsuzsanna (ed.), *Korrajz 2003. A XX. Század Intézet Évkönyve* (Budapest: XX. Század Intézet, 2004), 39-53; Balogh, „Dél-erdélyi magyarság 1940-1944,” [Maghiarii din Transilvania de Sud] *Kronológia*: <http://balogh.adatbank.transindex.ro/>.

<sup>10</sup> Egry Gábor, *Az erdélyiség színeváltozása. Kísérlet az Erdélyi Párt ideológiájának és identitáspolitikájának elemzésére, 1940-1944* [Schimbarea la față. Încercare de analiză a ideologiei și politicii identitare a Partidului Transilvan] (Budapest: Napvilág, 1998).

responsabilă pentru cel de al doilea dictat de la Viena.<sup>11</sup> În timpul administrației militare sovietice a Transilvaniei de Nord, s-a declanșat în cadrul populației maghiare un proces de organizare a forțelor de stânga, facilitat și de nevoia Partidului Comunist de a-și lărgi influența în rândul maselor. La acest proces s-au adăugat rezultatele privind politica națională, obținute în cursul tratativelor de pace și atribuite Uniunii Populare Maghiare. Aceasta din urmă s-a născut ca singura alternativă de partid politic maghiar, dintr-o organizație „umbrelă” a Partidului Comunist: Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România (Magyar Dolgozók Országos Szövetsége, MADOSZ). Firește, Uniunea Populară Maghiară s-a aliat cu Frontul Democratic Național condus tot de către comuniști. Urmarea: „maghiarii” au devenit susținătorii schimbărilor social-politice de tip sovietic.<sup>12</sup> Ca o ironie a sorții, tocmai acest sistem a fost cel care a desființat mai apoi, după 1947, structurile de tip pluralist, necesare funcționării instituțiilor specifice ale minorității (învățământul confesional, asociații publice, instituțiile economico-sociale integrate din punct de vedere etnocultural etc.).

O altă problemă specială a relaționării noastre față de sistem o constituie și întrebarea formulată de noi anterior: dacă nu există un sistem instituțional care să permită identificarea și formularea nevoilor speciale ale comunității și să selecteze prin alegeri conducătorii care le pot duce la îndeplinire, atunci mai putem noi să vorbim de o politică făcută de minoritari? Chiar dacă răspunsul e negativ, există și pot fi depistate interesele comunitare, ele pot fi formulate, dar *reprezentarea lor – în esență – nu poate fi făcută, decât în cadrul politicii naționale față de maghiari, elaborată de guvernarea de la București* (Comitetul Central al PCR, de fapt). Iar această politică nu este definită de comuniștii maghiari, ci de interesele de securitate ale statului român, precum și de planurile sale de dezvoltare. Elita culturală maghiară și nomenclatura de partid de origine maghiară, mai ales ceea de nivel local – care funcționa în cadrul acestei politici naționale – a devenit în același timp, purtătoarea așa-numitelor interese maghiare, dar și reprezentanta puterii partidului-stat. Această metodă – de tip lobby – a reprezentării de interese, se transformase și era de fapt o formă de legitimizare a sistemului.<sup>13</sup>

<sup>11</sup> Viorel Achim, „A második világháború alatti román lakosságcsere tervekről,” [Despre planurile românești de schimb de populație din timpul celui de-al Doilea Război Mondial] *Múltünk* 4 (2007), 4-17.; L. Balogh Béni, Olti Ágoston, „A román-magyar lakosságcsere kérdése 1940-1947 között,” [Problema schimbului de populație român-maghiar, între anii 1940-1947] *Kisebbségkutatás* 4 (2006), 597-620.

<sup>12</sup> Despre istoria Uniunii Populare Maghiare, o imagine amplă expusă In: Lönhárt Tamás, *Uniunea Populară Maghiară în perioada instaurării regimului comunist în România* (Cluj-Napoca: Editura Argonaut, 2008); Nagy Mihály Zoltán, Olti Ágoston, *Érdekképviselet vagy pártpolitika. Iratok a Magyar Népi Szövetség Történetéhez 1944-1953*[Reprezentare de interese sau politică de partid. Documente privind istoria Uniunii Populare Maghiare, 1944-1953] (Csíkszereda: Pro-Print, 2009).

<sup>13</sup> Despre această ambivalență: Lőrincz D. József, *Az átmenet közéleti értékei a mindennapi életben* [Valorile tranziției în viața cotidiană] (Csíkszereda: Editura Pro-Print, 2004), 67-90.

Mai ales în anii '80, odată cu dispariția treptată ale posibilităților de realizare profesională, la nivelul vieții cotidiene, emigrarea în Ungaria a devenit aproape singura modalitate de mobilitate verticală.<sup>14</sup>

În istoria minorității maghiare din România, punctele de cotitură care pot defini periodizarea, sunt determinate de disputele interioare, iscate în jurul *politicii de identitate, ale politicii sociale, și în jurul problemelor strategiei de partid*. Aceste dispute au fost puternic influențate de schimbarea generațiilor, de poziția socială ale celor care le purtau, dar și de condițiile regionale specifice (Ținutul Secuiesc, Cluj, Banatul și Partiumul).<sup>15</sup> Pe baza celor expuse anterior – și pe baza analizei literaturii de specialitate, apărută în ultimele două decenii – vom purcede în cele ce urmează, la *periodizarea istoriei minorității maghiare din România*.

### **Periodizarea istoriei minorității maghiare din România**

Perioada interbelică o vom împărții în cinci intervale temporare. Între decembrie 1918 și noiembrie 1920 (data ratificării tratatului de pace de către Ungaria) vom vorbi despre *schimbarea puterii de stat*. Acest interval, împreună cu etapa care se întinde până în luna decembrie a anului 1922 (data înființării Partidului Maghiar din România), este – conform literaturii de specialitate – epoca pasivității. Dat fiind însă faptul că încă de la sfârșitul anului 1920 au avut loc diverse discuții, întâlniri, campanii de presă, editarea de volante politice; apoi din colaborarea între Partidul Popular Maghiar și Partidul Național Maghiar s-a născut Uniunea Maghiară, e mai productivă considerarea acestui interval, ca fiind cel de *inițierea autoorganizării*.

Perioadele care au urmat vor fi legate mai ales de politica Partidului Maghiar din România.<sup>16</sup> Acest partid s-a putut integra în sistemul politic românesc, mai ales prin încheierea unor înțelegeri electorale cu anumite partide (1923 – cu Partidul Poporului al lui Averescu; în 1926 participă la alegerile locale cu Partidul Național Liberal, iar mai târziu, tot în acest an, pentru alegerile parlamentare încheie un pact electoral, din nou cu Partidul Poporului). În concluzie, putem denumi acest interval

<sup>14</sup> Discuția referitoare la acest fenomen a fost publicată de: Cseke Péter, *Kisebbségi létértelmezések 1937-1987-1995* [Semnificații ale destinului minoritar] (Marosvásárhely: Mentor, 1995); iar pentru o prelucrare sociologică a fenomenului, vezi: Horváth István, „A romániai magyar kisebbség Magyarországra irányuló mozgása,” [Migrația minorității maghiare din România spre Ungaria] *Korunk* 2 (2002), 31-47.

<sup>15</sup> Mai detaliat despre acest aspect, vezi Bárdi Nándor, *Otthon és haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. [Acasă și patrie. Studii despre istoria minorității maghiare din România] (Csíkszereda: Pro-Print, 2014.) 481-516.

<sup>16</sup> Mikó Imre, *Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig* [22 de ani. Istoria politicii maghiarilor din Transilvania din decembrie 1918 și până la 30 august 1944] (Budapest: Studium, 1941); Horváth Sz. Ferenc, *Elutasítás és alkalmazkodás között. A romániai magyar kisebbségi elit politikai stratégiái, 1931-1940* [Între refuz și acomodare. Strategiile politice ale elitei minorității maghiare din România] (Csíkszereda: Pro-Print, 2007); György Béla, *Iratok a romániai Országos Magyar Párt történetéhez* [Documente privind istoria Partidului Maghiar din România] (Csíkszereda: Pro-Print, 2003).

ca fiind cel al *încheierii pactelor politice*. În 1927, partidul maghiar și cel german încearcă – pentru prima și ultima dată – înființarea unui Bloc Minoritar. Până la urmă, s-a dovedit că germanilor nu le convenea să activeze în cadrul vieții politice din România alături de maghiari, socotiți drept iredentiști. Nici elita politică maghiară nu ținea cu tot dinadinsul la înființarea acestui bloc electoral, având în vedere că ar fi trebuit să renunțe, în perspectiva unei colaborări cu germanii, la locuri eligibile pentru parlament, în favoarea acestora. Așa se face că, între anii 1928-1937, Partidul Maghiar participă la alegeri fără aliați; acest interval poate fi numit – din cauză naturii acestui mod de a acționa – etapa *politicii de sine stătătoare*. Pe lângă realizarea autonomiei electorale, partidul a ieșit și pe scena internațională, prin reprezentarea insistentă în fața Ligii Națiunilor ale nemulțumirilor minorității maghiare. Un alt aspect al acestei autonomii de acțiune este și faptul, că s-a putut delimita atât de mișcarea antirevizionistă din România, cât și de propaganda revizionistă – din ce în ce mai zgomotoasă – din Ungaria.

Din punct de vedere al istoriei minorității maghiare din România, ultima etapă în care ei aveau o politică în adevăratul sens al termenului, este intervalul între anii 1938-1940, când, în plină monarhie autoritară, în cadrul Frontului Renașterii Naționale, maghiarii sunt reprezentați de Comunitatea Maghiarilor din România. În cadrul acestui sistem corporatist, conducerea minorității maghiare este preluată de o generație mai tânără și mai activă decât cea care conducea anterior Partidul Maghiar. Ei reușesc atragerea în organizația lor și a muncitorilor, care până atunci – sub influența social-democrației fiind – se țineau departe de Partidul Maghiar. Din acest moment însă, conducerea nu mai este aleasă în cadrul unor alegeri interioare, ci este numită după tocmeli cu guvernarea. Așa a ajuns Miklós Bánffy (fost ministru maghiar de externe, apropiatul curții regale bucureștene), să dețină această funcție de președinte al Comunității Populare Maghiare din România.<sup>17</sup>

După cel de al doilea dictat de la Viena, și periodizarea se face distinct, în funcție de zonă. În Transilvania de Nord, din punct de vedere administrativ, în cei patru ani putem distinge patru etape, dar – din punctul nostru de vedere expus aici – mult mai important este analiza strategiei Partidului din Transilvania (Erdélyi Párt). Pentru acest partid, intervalul între octombrie 1940 (data la care deputații transilvăneni au fost chemați în parlamentul maghiar) și mai 1941 este *etapa organizării de partid*. Până în februarie-iunie 1942, acest partid încearcă singur să reprezinte interesele regionale ale sale, dar până la urmă, este constrâns la încheierea unei înțelegeri cu guvernul Bárdossy. În virtutea acestei înțelegeri, se acceptă ca primul ministru să devină șeful Partidului din Transilvania, în schimb, partidul de guvernământ, Magyar Élet Pártja (Partidul Vieții Maghiare) nu va mai activa în Transilvania. De fapt, Partidul din Transilvania se integrează în partidul de guvernământ. Un alt punct cardinal, *se conturează în toamna anului 1943, când conducerea de partid, având în vedere schimbarea situației pe front, se*

---

<sup>17</sup> Despre: Comunitatea Maghiarilor din România. Sz. Horváth, *Elutasítás*, [Refuzul] 219-237.

concentrează pe posibilitățile ce se vor contura după încheierea războiului, căutând aliați în Transilvania, în stânga eșichierului politic. Acest proces a fost stopat de ocuparea Ungariei de către forțele germane (19 martie 1944). În urma ocupației, o parte a dintre parlamentarii partidului rămân susținătorii războiului, alții caută legături cu forțele antigermane. Aceștia din urmă, odată cu ieșirea României din războiul antisovietic, înființează la Cluj Consiliul Maghiar, care încearcă să convingă guvernul de la Budapesta să încheie cât mai curând un armistițiu.

În Transilvania de Sud, Uniunea Populară Maghiară a funcționat din luna noiembrie 1940, fiind condusă de Elemér Gyárfás, care a impus o conducere autoritară, împotriva liniei democratice reprezentate de Pál Szász și Aron Márton. De altfel, aceștia din urmă au și părăsit conducerea organizației.<sup>18</sup>

Perioada de după 1944, poate fi împărțită în trei etape. Prima ține de la 1944 și până la crearea Regiunii Autonome Maghiare, respectiv până la desființarea Uniunii Populare Maghiare. Următoarea este epoca lui Gheorghiu-Dej (1953-1964), iar cea de a treia este epoca Ceaușescu (1965-1989).

Prima etapă (1944-1952) poate fi la rândul ei împărțită în trei<sup>19</sup>: reîntoarcerea administrației de stat românești (august – noiembrie 1944); funcționarea administrației de stânga, instaurată după îndepărtarea administrației românești din Transilvania de Nord de către sovietici (noiembrie 1944 – martie 1945); politica duplicatară dusă în problema maghiară de către guvernarea Groza (martie 1945 – decembrie 1948), când politica românească este marcată concomitent de succesul înregistrat la tratativele de pace și de activitatea de apărare a intereselor maghiare de către Uniunea Populară Maghiară (Magyar Népi Szövetség, MNSZ); dar și nemulțumirile crescânde (față de afacerea CASBI, naționalizarea școlilor etc). Urmează apoi desființarea Uniunii Populare Maghiare și înființarea Regiunii Autonome Maghiare (1948-1953).<sup>20</sup>

În cadrul perioadei partidului-stat, odată cu intervalul care începe cu revenirea lui *Gheorghe Gheorghiu-Dej* în prim-planul puterii, din 1952 și până în 1956, simultan cu demersurile pentru înființarea Regiunii Autonome Maghiare, se procedează la transformarea radicală a sistemului social, folosindu-se în acest scop propaganda în limba maghiară. În zonele din afara acestei regiuni folosirea limbii maghiare se restrânge din ce în ce mai mult. Se începe desființarea instituțiilor

<sup>18</sup> L. Balogh Béni, „A Romániai Magyar Népközösség 1940-1944 között.” [Comunitatea Maghiarilor din România între anii 1940-1944] *Limes* 2 (2010), 29-44.

<sup>19</sup> În această perioadă, lucrarea de bază o constituie lucrarea: Vincze Gábor, *Történeti kényszerpályák – kisebbségi realpolitikák II. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához 1944-1989* [Traiectorii forțate – politici realiste. II. Documente pentru studiul istoriei minorității maghiare din România] (Csíkszereda: Pro-Print, 2003), XV.

<sup>20</sup> A despre istoria înființării și funcționării RAM: Stefano Bottoni, *Sztálin a székeleyknél. A Magyar Autonóm Tartomány története, 1952-1960* [Stalin la secui. Istoria Regiunii Autonome Maghiare (Csíkszereda: Pro-Print, 2008)].

culturale maghiare, românizarea lor.<sup>21</sup> Ceea de a doua etapă, poate fi considerată cea începând din primăvara anului 1956 și până la începutul anului 1957, când legăturile cu Ungaria se revigorează, iar în urma revoluției maghiare și în România încep să apară și să se organizeze mișcări antistaliniste. După înfrângerea revoluției din Ungaria și fortificarea liniei reprezentate de Gheorghiu-Dej în interiorul PCR, conducerea de partid – folosindu-se și de prilejul oferit de retragerea trupelor sovietice din România – adoptă o nouă strategie în tratarea politicii față de minorități. Schimbarea este motivată cu necesitatea luptei împotriva „revizionismului” (în ambele sensuri ale termenului, cel ideologic și cel privind securitatea națională). Etapa 1956/1957-1961 este cea a retorsiunii și a consolidării deopotrivă. În numele luptei împotriva separatismului, instituțiile maghiare se unifică cu cele românești sau se românizează (Universitatea Bolyai, școlile medii, reorganizarea Regiunii Autonome Maghiare).<sup>22</sup> Cei câțiva ani care au urmat (1961-1965) s-au folosit pentru consolidarea schimbărilor sistemului instituțional.

Putem distinge patru etape și în interiorul *epocii Ceaușescu*. Etapa dintre anii 1965-1968, este caracterizată de o politică de afirmare a independenței naționale, de apariția unor tendințe de liberalizare, odată cu ridicarea unor noi politicieni și grupuri de intelectuali maghiari. Următorii patru-șase ani pot fi priviți ca pe o etapă de reconciliere cu intelectualitatea maghiară, concretizată prin înființare de instituții, care ofereau o șansă mai mare de realizare străduințelor lor de păstrare a tradițiilor lor culturale (1968 – 1972 – 1974).<sup>23</sup> După toate acestea, și politica față de minoritatea maghiară este marcată de „mica revoluție culturală”, în cadrul căreia, din nou, sunt desființate instituții ale maghiarilor, odată cu revigorarea tendințelor naționaliste și cu apariția unui conflict din ce în ce mai acut cu conducerea de partid din Ungaria (1977 – 1983 – 1986).<sup>24</sup> Începând cu a doua parte a anilor '80, odată cu protestele declanșate în jurul cazului Lăncrănjan, chiar și elita minoritară maghiară de partid a fost considerată suspectă, iar în documentele de partid figura, din ce în

<sup>21</sup> Raportul ambasadorului Kálló Iván, adresat ministrului de externe Kállai Gyula, despre cele constatate în zona Partium, București, 21 septembrie 1950. Fragmente din raportul întocmit din însărcinarea comitetului de partid al Universității Bolyai. Kolozsvár, „1954. december – 1955. Március,” Vincze G. (întocmit de) în *Történelmi*, 137-139, 179-190.

<sup>22</sup> Bottoni, *Sztálin*, 241-424.; Stefano Bottoni, *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság (1956-1959)* [Maghiarii din România și revoluția din 1956. (1956-1959)] (Csíkszereda: Pro-Print, 2006).

<sup>23</sup> Novák Csaba Zoltán, *Aranykorszak? A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája I. 1965-1974* [Epocă de aur? Politica față de maghiari a regimului Ceaușescu I. 1965-1974] (Csíkszereda: Pro-Print, 2011); Novák Csaba Zoltán, *Holtvágányon. A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája II. 1974-1989* [Pe linie moartă. Politica față de maghiari a regimului Ceaușescu. II.1974-1989] (Csíkszereda: Pro-Print, 2017).

<sup>24</sup> 1977: Întâlnirea Oradea–Debrețin: Kádár obține înființarea consulatelor, dar de fapt nu s-au îmbunătățit relațiile bilaterale și nici situația minorității maghiare; 1982-1983: apar publicații antimaghiare; 1986-1987: campania declanșată ca reacție la apariția în Ungaria a istoriei Transilvaniei (*Erdély története*) [Istoria Transilvaniei].

ce mai des, expresia de „români de limba maghiară”.<sup>25</sup> Paralel cu aceste evenimente, din cea de a doua jumătate a anilor '70, o parte a intelectualilor maghiari deja refuzau orice colaborare cu sistemul. În 1982, au publicat revista ilegală *Ellenpontok* (*Contrapuncte*) în care – bazate pe drepturile omului – doleanțele comunitare ale minorității maghiare erau prezentate participanților conferinței de la Madrid, menită să monitorizeze respectarea celor convenite la Helsinki.<sup>26</sup>

### Concluzii

Analizând procesele de integrare – privind în succesivitatea lor perioadele istoriei minorității maghiare din România – constatăm existența unor străduințe constante de *reintegrare*. Scopul acestora este tratarea handicapului existenței minoritare, reîntorcerea la o situație anterioară – atât cât se poate și acolo unde se poate – considerată ca fiind mai de normalitate în sfera drepturilor lingvistice, politice, culturale. Conștiința menirii și obligațiilor vieții minoritarilor maghiari din România, s-a construit în jurul acestei idei.

Dinamica acestui proces, simplificată fiind, ar arăta în felul următor: la începutul unei perioade politice, la inițiativa elitei culturale, se construiește un sistem instituțional de reprezentare și realizare ale intereselor minoritare, iar după un timp, acest sistem se confruntă cu (dez- și contra) interesele politicii românești față de maghiari. Dacă privim problema nu în procesualitatea ei, ci din perspectiva etno-politicii, putem constata că un punct de referință este asigurarea libertății de folosire a limbii materne în viața particulară, iar celălalt, construirea și funcționarea unei societăți minoritare paralele, asigurată de autonomie națională, în cadrul căreia politica minoritară de apărare a intereselor poate fi realizată. Dar, procesele politice declanșate *nu au ajuns niciodată la garantarea legală reală ale apărării drepturilor minoritate* (garanții constituționale; lege de reglementare a statutul juridic al minorităților naționale din România).<sup>27</sup> De altfel, în discursul politic promovat de elita minoritară, *această societate specifică (paralelă)* a apărut din punct de vedere instituțional doar în anii '30, apoi din nou, între 1944-1948. (Exact la fel a fost și între anii 1940-1944, doar că atunci nu era vorba de elita minoritară maghiară, ci de elita regională).

<sup>25</sup> Vincze Gábor, „Lăncrănjantól Lăncrănjánig. Fejezet a magyar–román kapcsolatok nyolcvanas évekbeli történetéből,” [De la Lăncrănjan la Lăncrănjan. Un capitol din istoria relațiilor româno-maghiare din anii '80], *Magyar Kisebbség* 3-4 (2006), 262-352.

<sup>26</sup> „Memorandum, a helsinki konferencia megállapodásainak betartását ellenőrző madridi konferencia résztvevőihez, valamint a Programjavaslat,” Tóth Károly (sajtó alá rendezte), [Memoiu adresat participanților conferinței de la Madrid, precum și o Propunere-program. Red Tóth Károly] în *Ellenpontok* [Contrapuncte]/(Csíkszereda: Pro-Print, 2000), 316-322.

<sup>27</sup> Excepție făcând doar cazul Statutului Naționalităților din 1945, dar acesta a fost socotit nesatisfăcător de către intelectualii maghiari din Transilvania de Nord, iar după 1947 nici nu s-a mai aplicat

Un sistem instituțional maghiar, structurat pe baze naționale, a existat de la mijlocul anilor '20 și până în ceea ce a doua jumătate a anilor '40, iar după 1945, acest sistem, redus semnificativ, a fost reprezentat de Universitatea Bolyai și de Regiunea Autonomă Maghiară. În același timp, în cadrul așezărilor cu populație maghiară, biserica catolică, care nu recunoștea rolul conducător al partidului, devenea un centru de putere, care își exercita influența în paralel cu cele de partid. De la sfârșitul anilor '60, conștiința identitară culturală și comunitară maghiară a fost apărată de instituțiile de cultură, de învățământ, și de cele mediatiche, care funcționau în limba maghiară.<sup>28</sup> Ele îndeplineau în același timp, funcții de organizare socială și de socializare în spiritul sistemului politic existent.

De-a lungul acestor perioade, pe lângă continua slăbire a sistemului instituțional, problema de bază a fost cea a dispunerii asupra acestor instituții: cine și cum le poate controla, cine selectează și numește conducătorii lor. După 1944, sub presiunea evenimentelor epocii, aceste lucruri au devenit apanajul partidului-stat, al politicii acestuia față de minoritatea maghiară. Pentru elita minoritară, problema controlului asupra propriului sistem instituțional a fost de importanță majoră, ea marcând toată istoria minorității maghiare. Din lipsa controlului exercitat de alegeri interioare, s-a apelat la valorile etice ale existenței minoritare, la cultul unității și păstrării tradițiilor, ele devenind, pentru elite, norme de comportament sancționabile.

Concomitent cu diminuarea posibilităților de acțiune pe tărâmul politicii maghiare minoritare, în anii '80, și răspunderea socială a intelectualității s-a restrâns, manifestându-se *doar în apeluri* de responsabilitate și rezistență în locurile de baștină, *adresate maghiarilor*. Acest tip de discurs politic, acest mesaj *teleologic-apelativ*, reamintind doar de "*pierderi*", a rămas și până azi principalul mod de comunicare în viața publică minoritară, în timp ce situațiile și actorii sistemului politic românesc s-au schimbat radical, și au apărut noi oportunități de integrare.

---

<sup>28</sup> Presa județeană și centrală, editura Kriterion, teatrele maghiare, emisiunile în limba maghiară ale radioului și televiziunii, instituțiile județene de cultură din județele Harghita și Covasna.